

Oude beroepen in en rond Oud-Ade
Aflevering 17: De Kolenboer / Olieboer

Eigenlijk zou de titel van deze aflevering 'De Brandstoffenhandelaar' moeten zijn, want de mensen die hier voorbij zullen komen verkochten ongeveer alles wat brandbaar was: kolen, petroleum, benzine, gas, turf, takkenbossen en zelfs 'gedistilleerd', zoals brandewijn. Op dit laatste product na, allemaal materialen die we vandaag de dag proberen uit te bannen. Zo raar kan het lopen met oude beroepen. Maar 'brandstoffenhandelaar' is een woord dat niemand gebruikte en alleen op borden, ruiten en rekeningen en in officiële berichten en nieuwjaarsgroeten geschreven stond.

Leidsche Courant 31 december 1960

Jo van der Ploeg

Jo Ploeg ('van der' wordt in Oud-Ade meestal weggelaten), was de zoon van Piet Ploeg (1876-1971), die op de Kippendijk een handel in brandstoffen had. Jo zette het beroep van zijn vader voort in De Zevenhuizen. Hij werd echter meestal Jo Kip genoemd, vanwege zijn Kippendijk-afkomst. Jo (1913-2004) trouwde in 1945 met Catrien van der Steen (1920-2019), de weduwe van Koos Droog, die in de oorlog gefusilleerd was. Zo kwam hij in De Zevenhuizen terecht, in het oude Rechthuis waar hij zijn brandstoffenhandel opzette. Zijn vrouw Catrien runde een café annex slijterij (vandaar die advertentie hierboven). Ik praat met zijn zoon Harry (*1948) die tot zijn 18e meehielp in zijn vaders bedrijf.

Ik vraag hem waar zijn vader de kolen inkocht. Jo kocht gewoonlijk een wagon met kolen die op het toenmalige Goederenstation in Leiden stond, op de Herensingel, vlakbij de Zijlpoort. Hij liet de kolen thuis brengen door de Firma Klein, een kolenboer uit De Veen die over een vrachtwagen beschikte. Aanvankelijk ging het lossen met een schop. Vijf man waren er een hele dag mee bezig. Later kon je de achterklep van de wagon op een kier zetten en met een kruiwagen de kolen in de vrachtwagen lossen. Nog later kwam er een lopende band bij te pas en werd de wagon een 'onderlosser': via een opening (een soort trechter) in de bodem van de wagon kwamen de kolen in de kruiwagen of op de lopende band terecht. Thuis werden de kolen opgeslagen in een schuur en in zakken van een halve mud (35 kilo) geschept om later bij de klanten bezorgd te worden.

In het begin vervoerde Jo de kolen, net als zijn vader Piet, per bakfiets. In de oorlog kwam er een gemotoriseerde dumbkar, merk Morris. Later werd dat een Chevrolet met een laadbak en rond 1966 een Volkswagen pick-up. Klanten die niet over land bereikbaar waren, werden per schuit bediend. Het brengen van kolen naar klanten heette 'brand bezorgen'. Grappige uitdrukking.

Je had allerlei verschillende soorten en maten van kolen. Antraciet waren de kolenbrokken, onderverdeeld in eentjes, tweetjes, enzovoort tot vijftjes. Viertjes, de op één na kleinste maat, werden het meest gebruikt. Daarnaast had je eierkolen, die goedkoper waren en door armere huishoudens gekocht werden. Eierkolen gaven namelijk minder warmte dan antraciet en bestonden uit samengeperst kolengruis. Antraciet brandde schoner, gaf meer warmte en stonk vrijwel niet. Het

gaf bovendien nauwelijks vlekken aan je handen als je de kolenkit moest bijvullen met brokken die naast de kolenkit waren gevallen. ‘Sloffen’ waren vooral voor grootgebruikers (zoals bakker Uljee). Om een beeld van de vele variaties en prijzen te geven, hier een prijslijst van de Cramer’s Brandstoffenhandel in Leiden, rond 1950.

FIRMA C. CRAMER'S BRANDSTOFFENHANDEL			
HOOGWOERD 148 — TELEFOON 827 — LEIDEN			
VOORJAARS-, ZOMER- EN WINTERPRIJZEN BRANDSTOFFEN			
ANTHRACIET VOOR HAARDEN EN KACHELS		Mei — Juni	Jul t.m. Sept.
WALES 1e KWALITEIT		p. H.L.	
Afm. II	30/50	2.75	2.90 3.10
„ III	20/30	2.95	3.10 3.30
„ IV	15/20 (Huisbrand)	2.20	2.35 2.55
WALES 2e KWALITEIT			
Afm. II	30/50	2.50	2.65 2.85
„ III	20/30	2.70	2.85 3.05
„ IV	15/20 (Huisbrand)	2.10	2.25 2.45
BELGISCHE KWALITEIT			
Afm. I	50/80	1.85	1.95 2.—
„ II	30/50	2.—	2.15 2.30
„ III	20/30	2.20	2.35 2.50
„ IV	15/20 (Huisbrand)	1.90	2.05 2.10
LIMBURGSCHE KWALITEIT Staatmijn „Wilhelmina”			
Afm. I	50/80	1.75	1.85 1.90
„ II	30/50	1.85	1.95 2.10
„ III	20/30	2.—	2.15 2.30
„ IV	15/20 (Huisbrand)	1.70	1.85 1.90
EIERKOLEN		1.30	1.35 1.40
INDUSTRIENOOTJES IV		1.45	1.45 1.50
VOOR CENTRALE VERWARMING GEKLOPTE- EN PARELCOKES volgens notering der Leidsche Gasfabriek.			
BRUINKOOLBRIKETTEN			
Merk GR & B	p. 100 K.G.	f 2.05	2.10 2.15
	p. 100 stuks	„ 0.60	0.62 0.65
	p. pak 33 stuks	„ 0.25	0.25 0.25
ANTHRACIET EN EIERKOLEN OOK VERKRIJGBAAR IN PAPIEREN ZAKKEN MET VERHOOGING VAN f 0.30 PER H.L.			
„Wilhelmina” Anthraciet (Limb. kwaliteit)			
Afm. I	50/80	per 1000 K.G.	f 21.25 21.25 22.25
Idem		per H.L.	„ 1.75 1.85 1.90
Industrienootjes IV		per 1000 K.G.	„ 17.50 17.50 17.50
BRECHCOKES van de Staatmijnen, Duitse Mijnen en de Leidsche Gasfabriek			
Afm. 50/80, 40/60, 20/40 p.	1000 K.G.	f 16.50 17.—	17.50
	per H.L.	„ 0.85	0.90 0.95
VOOR LEVERING VAN BRECHCOKES EN ANTHRACIET PER WAGON SPECIALE PRIJZEN			
AANMAAKHOUT		in papieren zak	f 0.25
HOUTSKOOL		p. H.L.	„ 2.25
		in papieren zak	„ 1/4 H.L. „ 0.60
TURF		zachte aanmaak turven	f 1.40 per 100 stuks
		korte harde	„ 1.30 „ „
VUURMAKERS			„ 0.50 „ „
		per pakje 20 stuks	„ 0.20
ALLE PRIJZEN ZIJN BEREKEND FRANCO BERGPLAATS (OMZETBELASTING INBEGREPEN)			

Rond 1955-1960 begon olie (en later gas) de plaats van kolen over te nemen. Olie was goedkoper en efficiënter. Je hoefde 's morgens niet in alle vroegte kolen te gaan scheppen en de kachel aan te maken. Een draai aan een kraantje was voldoende. Achter het huis kwam een tank met diesel te staan die een keer per jaar gevuld werd door een tankwagen die door Jo Ploeg was besteld. Petrolie voor oliestelletjes werd door Ploeg zelf geleverd in vierliterblikken. Gasflessen met butaan- of propaangas waren ook een stuk handzamer dan kolen. In ons houten huisje achter in de Blauwe Polder, halverwege de jaren zeventig, bezorgde Albert Van Schie (bijgenaamd “Appie Gas”) de gasflessen. Intussen had ook de centrale verwarming, die op gas ging, zijn intrede gedaan.

Vóór Jo zijn woning in De Zevenhuizen stonden twee bezinepompen, een voor auto's en een voor brommers, want het gemotoriseerde verkeer was intussen een nieuwe klant voor brandstoffen geworden. Maar niet zo voor Jo Ploeg waar maar weinig verkeer langs kwam. Omstreeks 1970 stopte Jo met de brandstoffenhandel. De twee bezinepompen verdwenen en de kolenschuur werd varkenshok. Enkele jaren daarvoor was Jo al begonnen met een botenstalling. Als er nog klanten voor kolen kwamen, liet hij dat door brandstoffenfirma Theo van Veen in Leiden afhandelen.

Lang vóór Jo Ploeg had Jan van der Hulst sr (1857-1924) naast Café Het Lageland een kruidenierswinkel waaraan ook een brandstoffenhandel verbonden was. Toen het café overgenomen werd door zijn oudste zoon Jan jr (1886-1961) was het de bedoeling dat zoon Gerrit de brandstoffenhandel zou voortzetten. Gerrit (1888-1967) was het hier niet mee eens en verliet het huis om nooit meer terug te keren. In 1967, na een zwervend leven, overleed hij, in Den Haag waar

het Leger des Heils hem onder haar hoede genomen had. Na het vertrek van Gerrit werden er geen kolen meer verkocht bij het café, schrijft Theo van der Poel in zijn Familieboek Van der Hulst (p. 304).

Rijpwetering: Van Kins, Hogeboom, Akerboom

Pratend met mensen in Oud-Ade, valt voortdurend de naam van brandstoffenhandel Akerboom in Rijpwetering die ook veel klanten had in Oud-Ade en aan de Zijl en de Kaag. Ik heb een lang gesprek met de laatste Akerboom (Jan), die kolen en olie verkocht, maar eerst moeten we ruim een halve eeuw terug, naar Simon (Sijmen) van Kins (1872-1957). Van Kins, getrouwd met Maria Geertruida Woudenberg (1875-1960) en, wonend aan de Pastoor van der Plaatstraat 87, handelde in kolen en ook in turf die per schip werd aangevoerd en opgeslagen in een turfschuur bij de Paardenbrug. Toen het Haarlemmerspoor (1912-1936) er nog was, werden de kolen vanuit een wagon op de spoorbrug in een schuit gelost en bij klanten bezorgd. De rest werd in de schuur bij het huis opgeslagen. Later werden de kolen van het Goederenstation in Leiden gehaald.

Toen Arie Hogeboom (1911-1967) trouwde met een dochter van het echtpaar Van Kins, Truus (1917-2005), kwam hij op het erf van Van Kins wonen. Dat leidde er toe dat hij zijn schoonvader ging helpen bij de handel en toen deze ermee stopte, de kolenverkoop voortzette naast zijn werk in het transportbedrijf dat hij opgezet had. Ook Arie's zonen hielpen mee, zoals met het bezorgen van kolen per bakfiets. Ongeveer vijf jaar na het overlijden van Sijmen in 1957, stopte Arie echter met de verkoop van kolen. Blijkbaar had hij meer interesse in zijn transportbedrijf.

Intussen was buurman Gerrit Akerboom (1915-1997) in 1937, na het behalen van zijn diploma rekenen, begonnen met de verkoop van kolen. Gerrit was daarvoor tuindersknecht geweest. Zijn neef en latere opvolger Jan Akerboom (*1947) vertelt me dat het zwaar werk was. Gerrit begon met een bakfiets en moest dan de 35 kilo kolen op zijn schouder bij de klanten naar binnen brengen. De kolenhokken bij die klanten waren niet altijd gemakkelijk bereikbaar. Een misschien extreem voorbeeld was de leverantie van kolen aan het Klaverblad in de Sweijlanderpolder. De kolen werden gewoonlijk per boot bij de boerderij gebracht, dan overgeladen in een kruiwagen en naar binnen gereden. Daar moesten ze via een steile trap naar boven, op de stalzolder, gelost worden. Voor de huishoudster of boerin, die iedere dag de trap op moest, was dat ook niet handig. Toen Gerrit wat ouder was, werd het hem te zwaar en liet hij dat aan zijn jonge collega Jan over.

In het begin haalde Jaap Bax kolen per schip uit Amsterdam voor Gerrit. Later betrok Gerrit de kolen bij het Goederenstation in Leiden en nog later bij het Staatsspoor aan de Haagweg. Co van Bente had een vrachtwagen en losse werknemers, zoals Gerrit van Zoen, Sjors Stipdonk en Leen Broek (uit Nieuwe Wetering) zorgden voor het lossen van de kolen. Weer later moesten de kolen uit Lisse komen. In de strenge winter van 1962/1963 was het erg moeilijk om aan kolen te komen en hielpen ook Jan zijn broers Ome Gerrit om de winter door te komen. Jan van der Hoorn, die werkte bij de touwfabriek in Leiden, hielp ook in zijn vrije uren. Gerrit stopte in 1969.

Gerrit is, net als zijn broers Jan en Ko, altijd vrijgezel gebleven. Zij bewoonden met huishoudster Sien Ganzevles het achterste gedeelte van het ouderlijk huis aan de Pastoor van der Plaatstraat 83. Jan, mijn informant, heeft zijn oom Jan ooit gevraagd waarom hij niet getrouwd was. Die vertelde hem dat hij zoveel armoede had gezien in het gezin waarin hij was opgegroeid dat hij besloten had geen kinderen op de wereld te zetten. Ook Gerrit had geen kinderen om zijn bedrijf voort te zetten, maar neef Jan, zoon van zijn broer Piet, had wel interesse. Jan had tot zijn 19^e bij zijn vader in het timmerbedrijf gewerkt, maar na het behalen van zijn rijbewijs trad hij bij zijn oom Gerrit in dienst. De verhalen die hij over Gerrit heeft verteld passen ook bij zijn eigen leven als brandstoffenhandelaar: zwaar maar ook dankbaar werk. Hij is nu (2022) 75 jaar, maar hij is eigenlijk

nooit echt gestopt. Tot ongeveer vier jaar geleden kon je bij hem nog steeds petroleum aan huis kopen en ik was een van zijn klanten. Er gaat niets boven een oliestelletje als je draadjesvlees zachtjes wilt laten sudderen. In zijn werkplaats heeft hij een hele verzameling van oliestelletjes met een bijzonder exemplaar dat misschien wel meer dan honderd jaar oud is. In diezelfde werkplaats liggen nog kleine voorraden van diverse soorten kolen die hij liefst voor eigen kachel wil behouden.

Jan had een Volkswagen pick-up waarop hij ook een kleine tank met diesel kon plaatsen. Als ik hem vraag naar een mooie herinnering aan zijn leven als kolenboer, vertelt hij over een Leidse professor in de Watertuin die zich grote zorgen maakte over de Koude Oorlog. Bang dat er binnenkort oorlog zou uitbreken, bestelde hij 20 mud kolen, 10 voor zijn woning in Voorburg en 10 voor zijn weekendverblijf in de Watertuin. Toen de oorlog uitbleef belde hij Jan of hij de kolen weer kon ophalen. Hij hoefde er niets voor terug te hebben.

Er waren nog meer mensen op de Rip die kolen en olie verkochten. Het waren immers eerste levensbehoeften. Ook in winkels kon je 'petrolie' krijgen zoals bij Theo en Bertus Otto bij wie je in de zomer ook ijs kon kopen en bij de kruidenierswinkel van Kees Zoetemelk. Willem Zoetemelk, broer van Kees, ventte met petrolie. Ook Co Meijer, de fietsenmaker, verkocht het. In het boekje met oude foto's van Rijkswetering en Oud-Ade (p. 73) staat een prachtige foto van Gerrit Hassing (1891-1967) die een olievat op wielen vooruit duwt bij de Paardenbrug. Hassing was eerst boerenarbeider. Hij had een zwakke gezondheid en stopte met het zware boerenwerk toen hij 36 jaar oud was. Hij ging toen met petrolie langs de deuren, wat blijkbaar minder energie kostte. Maar af en toe viel hij nog in bij een boer.

Vandaag

Kolen (ooit het 'zwarte goud') behoren nu tot de grootste boosdoeners verantwoordelijk voor de CO₂-uitstoot die de klimaat-crisis veroorzaakt. Terwijl in landen zoals Polen, Verenigde Staten, China, India en Australië kolen nog volop gebruikt worden en een belangrijke bijdrage leveren aan de economie, zijn de dagen van de kolenboer in ons land geteld. Jan Akerboom vertelt me dat er nog maar één grote kolenleverancier in Nederland is, Rijnen Brandstoffen in Tilburg. En dat je bij Hornbach nog briketten kunt bestellen, € 13,50 voor een zak van 8 kg, exclusief verzending. Maar die verkooppunten zullen uiteindelijk ook verdwijnen.

Op de klimaatconferentie in Glasgow beloofden 45 landen het gebruik van kolen uit te faseren. Grote economieën hanteerden 2040 als deadline en kleinere 2050. "Vandaag verwijzen we steenkool naar de geschiedenis," zei de voorzitter van de conferentie. In Oud Ade en Rijkswetering is die geschiedenis al begonnen, zelfs bij de barbecue die nu op elektrische nep kolen draait. En weer verhuist een in onbruik geraakt object naar het 'museum' van de nostalgie: de kolenkit wordt paraplhouder.

Sjaak van der Geest

Opmerkingen of correcties: s.vandergeest@uva.nl of 06-26971256

Bronnen / met dank aan:

Harry en Paula van der Ploeg, Kees en Marjan van der Ploeg, Jan Akerboom, Arie en Corrie Hogeboom, Riet Hassing, Jan van der Poel, Theo van der Poel, Simon Strijk.

Theo van der Poel (1985) *Familieboek Van der Hulst*. Hillegom: Van Lierop Offset.

Stichting Oud Alkemade (1994) *Oude prentkaarten vertellen over Rijkswetering en Oud Ade*. Alphen: Repro-Holland.

Fotoalbums van families Van der Ploeg, Akerboom, Hassing, en Hogeboom.

Pieter van Ruiten (2007) beschreef gedetailleerd de geschiedenis van de petroleumkar van zijn vader Henk van Ruiten ("Purol") in Roelofarendsveen, *Alkmadders* nr. 98, juni 2007. De kar is in het museum van Oud Alkemade te bezichtigen.

Foto's en andere illustraties zijn te zien in de digitale versie van De Brug (aanmelden: hermankooning@gmail.com).

Bijlage: Illustraties

Kolenboer Dirk Loos Roelofarendsveen, 1945 (Oud Alkemade Archief).

Kolenboer Jo van der Ploeg met VW pick-up en kolenzakken. ca 1956.

Jo van der Ploeg, ca. 1945

Peter, vader Jo en Harry van der Ploeg bij benzinepompen (voor brommers en auto's). ca 1960.

Stootblok, het enige dat er nog over is van het Goederenstation Herensingel Leiden.

Kolenboer Sijmen van Kins en echtgenote Maria Geertruida Woudenberg, Rijpwetering, ca. 1940?

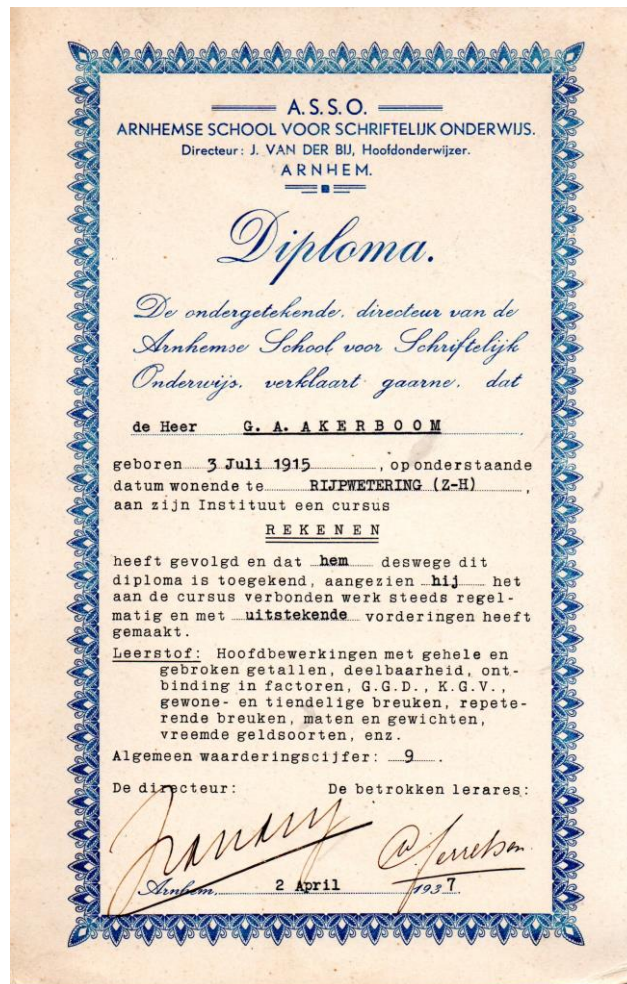
Kinderen van Sijmen van Kins met geitenkar.
vlnr: Gerardus, Truus en Sjaan. Rijpwetering, ca. 1922.

Bruiloft van Arie Hogeboom jr en Corrie Borst, maart 1966. Vlnr: Arie Hogeboom sr (kortstondig kolenboer), Truus van Kins, bruid en bruidegom, en Jans van der Star-Borst, moeder van Corrie.

Hein Akerboom (1866-1943) en Jacoba Vaneman (1871-1954) met hun kinderen, vlnr: Gard, Piet, Mien, Gerrit (toekomstig kolenboer), Jo en Ko.

Diploma Gerrit Akerboom, 1937.

Ford Taunus pick-up met kolen en 15-liter petroleumbussen. Akerboom Kolenhandel, Pastoor van der Plaatstraat 83. Rechts achter de kolenschuur en een reclame bord van Shell, ca. 1960?

Jan Akerboom in zijn werkplaats met zijn laatste kolen en rechts een van zijn 'museumstukken', foto 2021.

Gerrit Hassing (1891-1967) en Kaatje Strijk (1892-1961), foto: 1959.

Gerrit Hassing met zijn mobiele olievat, voor de Paardenbrug, Rijkswetering, ca 1950?
(Archief Oud Alkemade)

Bord woning Jan Akerboom, Pastoor van der Plaatstraat 75, foto 2021.

Kolenkit als parapluhouder.